

SARMAȚII ȘI PĂTRUNDEREA LOR LA DUNĂREA DE JOS

GH. BICHR

Problema sarmaților, mult controversată în literatura de specialitate, a căpătat contururi noi datorită cercetărilor arheologice din ultima vreme.

Dacă pînă nu de mult, studierea pătrunderii sarmaților la Dunărea de jos numai pe baza izvoarelor literare și a unor descoperiri de obiecte izolate, adesea greșit datate și atribuite etnic, era dificilă, astăzi grație descoperirilor arheologice, antichitățile sarmate sînt bine cunoscute, fapt ce limitează domeniul ipotezelor și temperează pasiunea exagerată a unor cercetători.

În prezent nu se mai pot confunda de specialiști materialele scitice cu cele sarmatice, lucru relativ frecvent în trecut.

Încercări laudabile de a separa antichitățile sarmatice de cele ale altor populații au făcut învățații ruși V. A. Gorodțov, D. I. Samosvasov, M. I. Rostovțev¹, B. N. Grakov² etc., dar abia în 1929 arheologul Paul Rau a reușit să separe din rîndul monumentelor „scitice“ un grup aparte, caracteristic numai regiunilor de la Volga și Uralul de sud, pe care l-a legat de sauromații amintiți în izvoarele antice³.

Grație cercetărilor făcute de P. Rau, B. Grakov, P. Rîkov, I. Si-nițin, V. Șilov și a altor învățați⁴, din rîndul cărora remarcăm pe

¹ Cf. M. I. Rostovtzeff, *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922; M. I. Viazmitina, *Вивчення сарматів на території Української РСР*, în *Археологія* VII, Kiev, 1953, p. 57 și K. F. Smirnov, *Вооружение Савроматов*, în *MIA*, 101, 1961 pp. 6—8.

² *Monuments de la culture scythique entre le Volga et les monts Oural*, în *ESA*, III, Helsingki, 1928, pp. 25—61.

³ Cf. K. Smirnov, *Repartition des tribus Sarmates en Europe Orientale*, în *Les rapports et les informations des archéologues de l'URSS*, Moskva, 1962, prezentate la al VI-lea congres internațional de științe pre și protoistorice, Roma, 1962, p. 3. Lucrarea lui Paul Rau *Die Gräber der frühen Eisenzeit im unteren Wolgagebiet*, Pokrowsk, 1929, nu ne-a fost accesibilă.

⁴ Cf. notele 1—3 și B. Grakov, *Пережитки матриархата у сарматов*, în *VDI*, 3, 1947, pp. 100—121.

K. F. Smirnov⁵, s-au putut delimita două zone care cuprind cele mai vechi urme sarmatice, cunoscute pe teritoriul Uniunii Sovietice, corespunzând ariei de formare a acestei culturi, a cărei rădăcini sînt căutate de unii cercetători (arheologi și antropologi) pînă în cultura Andronovo din epoca bronzului⁶.

Prima grupă de monumente vechi sarmate este cuprinsă între Volga și Don, iar a doua grupă între Samara și Ural.

Grupa dintre Don și Volga ar aparține sauromaților amintiți de Herodot (IV 21) și Hipocrate (24), și în cadrul ei ar intra iasamații și sirmatii. Din sînul lor se consideră că au ieșit mai tîrziu sirakii și iazigii⁷.

Acest grup vestic (aparținînd sauromaților)⁸ s-a extins și în stepele de dincolo de Volga, în Republica Autonomă Kalmucă, în regiunea Astrahan, Volgograd și Saratov. La sud, ei au pătruns în spațiul dintre fluviile Kuma și Terek. Unele morminte aparținînd acestei epoci se cunosc chiar pe malul drept al Donului inferior.

Grupa mormintelor dintre Samara și Ural se distinge de grupa Volga-Don, printr-o serie de particularități, atît în ceea ce privește ritul și ritualul funerar, cît și inventarul. Ea ocupă teritoriul regiunii Orenburg și se întinde în sud pînă în zona orașului Aktubinsk, iar în nord pînă în regiunea orașelor Kuibișev și Celeabinsk; limita estică nu este încă precizată.

Mormintele acestui grup sînt atribuite în special sauromaților orientali, respectiv proto-aorsilor (secolele VI—IV î. e. n.), genetic legați de lumea sako-mesageților de pe țărmul Mării Aral.

În sînul acestui grup estic au apărut încă din secolul al V-lea î. e. n. elementele constitutive ale culturii Prohorovo, cultură care în secolul al IV-lea î. e. n. va fi pe deplin formată și va dura pînă la sfîrșitul secolului II î. e. n.⁹ Creatorii ei sînt aorsii, care vor constitui o puternică uniune de triburi de care sînt legate bogatele morminte tumulare de pe valea rîului Ilek.

Mormintele, datate în secolele V—IV î. e. n., conțin arme, obiecte de lux aduse din Orientul apropiat și schelete de cai cu harnașamentul

⁵ În afară de lucrările citate mai sus vezi: *Сарматские племена северного Прикаспия*, în KS, 34, 1950, pp. 97—114; *idem*, *Проблема происхождения ранних Сарматов*, în SA, 3, 1957, pp. 3—19; *idem*, *Сарматские погребения в Бассейне р. Кинделя Оренбургской области*, în KS, 107, 1966, pp. 33—43.

⁶ Vezi datele la K.F. Smirnov, în SA, 3, 1957, pp. 3—14, 18 și M.I. Viazmitina, *op. cit.*, p. 59.

⁷ Menționăm că din punct de vedere istorico-cultural sauromatii sînt considerați de majoritatea cercetătorilor ca un grup de triburi sarmate timpurii, cu o cultură arheologică unică și ei nu trebuie ruți de sarmați așa cum au făcut M. I. Rostovtzeff, *op. cit.*, p. 113 și J. Harmatta, care considera că conținutul etnic al numelui de sauromați și sarmați nu este același și sub numele de sarmați trebuie să vedem un nou val etnic care a inundat sudul Uniunii Sovietice (v. *Acta Arch.*, II, 1952, 4. p. 355).

⁸ K. F. Smirnov, în SA, 3, 1957, p. 16; *idem*, *Repartition des tribus Sarmates*, ..., p. 3.

⁹ *Idem*, *Repartition des tribus Sarmates*, ..., pp. 3—4.

respectiv. Ele sînt atribuite de cercetătorii aristocrației războinice clanale ¹⁰.

Sub influența aorsilor și a treptatei lor pătrunderi spre vest, cultura sauromată din regiunea Volga-Don (secolele VII—V î. e. n.) este înlocuită cu cea de tip Prohorovo, cultură care se va răspîndi parțial și în Caucazul de nord (regiunea Kuban) și pe malul drept al Donului. La nord de aorsi, în stepele de la Volga și Ural, se află, după părerea lui K. F. Smirnov, aria de etnogeneză a roxolanilor ¹¹.

Culturii Prohorovo îi urmează în mod direct, în stepele de la Volga, cultura Suslov, secolul I î. e. n. — secolul II e. n. ¹².

În secolul I al erei noastre, apar în Caucazul de nord alanii, a căror etnogeneză nu este suficient de bine cunoscută. Cercetătorii sînt înclinați să creadă că ei apar din mediul roxolano-aorsic, în regiunea cursului inferior al fluviului Volga și în cîmpiile de la poalele munților Caucaz ¹³. Spre sfîrșitul secolului II e. n., ei reușesc să formeze o puternică uniune de triburi, în regiunile centrale ale Caucazului de nord și la est de Kuban ¹⁴. Alanilor îi sînt atribuite de specialiștii mormintele cu catacombe de pe malul drept al Kubanului și cunoscuta „necropolă de aur“ de la Alkan-Kala, săpată de N. I. Veselovski.

În secolele III—II î. e. n. sarmații vor pătrunde din aria lor de etnogeneză în stepele nord-pontice, regiuni stăpînite mai înainte de sciți, populații aparținînd aceluiași mare grup iranian vestic ca și sarmații. Este interesant de subliniat că după E. Minns și aria de etnogeneză a triburilor scitice s-a aflat tot în stepele din stînga Volgăi ¹⁵.

Din stepele nord-pontice sarmații vor înainta treptat spre vest, ajungînd în cîmpia Tisei și la Dunărea de jos, deschizînd astfel un nou capitol în istorie și anume, acela al începutului epocii migrației. În avangarda acestor mișcări de populații nomade se aflau iazigii.

Cam în aceeași vreme în care sarmații deveniseră stăpîni ai stepelor nord-pontice și se îndreptau spre vest, romanii ocupau regiunile tracice din Balcani, căutînd să stabilească frontiera imperiului la Dunăre.

Primii care au ajuns la Dunărea de jos au fost romanii, care prin forță au stăvilit, au dirijat, și au înfrînt în repetate rînduri atacurile sarmaților.

¹⁰ *Ibidem*, p. 4.

¹¹ Pentru mormintele roxolanilor, vezi K. F. Smirnov, *О погребениях Роксолан*, în VDI, 1 (23), 1948, pp. 213—219.

¹² În stadiul actual al cercetărilor periodizarea culturii sarmatice se prezintă astfel: cultura Sauromată = secolele VII—V î. e. n.; cultura Prohorova = secolele IV—II î. e. n.; cultura Suslov = secolele I î. e. n.—II e. n. și etapa tîrzie a culturii sarmatice = secolele II—IV e. n. Pentru cronologia culturii sarmatice a se vedea K. F. Smirnov, în KS, 34, 1950, pp. 97—114; *idem* în SA, 3, 1957, pp. 3—19; *idem*, în MIA, 101, 1961, pp. 1961, pp. 5—98; *idem*, *Repartition des tribus Sarmates...*, pp. 3—7; *idem*, în KS, 107, 1966, pp. 33—43; B. Grakov, în VDI, 3 (21), 1947 p. 100—121; M. I. Viazmitina, *op. cit.*, p. 59.

¹³ K. F. Smirnov, *Repartition des tribus Sarmates*, ... pp. 5—6.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ E. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 31.

Descoperirile arheologice făcute de cercetătorii sovietici și români arată că pînă în prezent nu se cunosc morminte sarmatice anterioare secolului I e. n. la vest de Nipru, lucru ce reiese și din harta lui Agrippa, care situează granița de vest a sarmaților pe Nipru.

În lumina acestor date teza existenței unui „imperiu” sarmatic care s-ar fi întins între anii 125 — 61 î. e. n., din regiunea Donului pînă în nord-vestul Bulgariei, sud-estul Transilvaniei, incluzînd desigur și teritoriile Olteniei, Munteniei și Dobrogei¹⁶, ar trebui să fie părăsită de însăși autorul care a emis-o.

După J. Harmatta presupusul „imperiu” sarmatic era compus dintr-o confederație de triburi de sub conducerea sarmaților „regali” și a fost distrus de Burebista. Limitele lui au fost fixate în funcție de unele piese de argint, considerate sarmatice, în speță falerele de argint de la Galice din NV Bulgariei, Surcea, jud. Covasna, și o serie de alte falere descoperite în sudul Uniunii Sovietice (Severskaia Sta- nița, Iancio Krak, Taganrog etc.).

Falerele de argint decorate cu busturi umane, cu protome de animale sau cu alte motive (geometrice sau vegetale) și servind la împodobirea harnașamentului cailor, descoperite în teritoriu geto-dacic (Galice, Surcea, Herăstrău)¹⁷, ca și rythonul de argint de la Poroina, obiecte puse în legătură cu amintitul „imperiu” sarmatic¹⁸ reflectă doar o influență iraniană transmisă prin sarmați în arta geto-dacă din secolele II—I î. e. n.¹⁹, și nu dovedesc prezența efectivă a unor grupuri de sarmați în regiunile respective așa cum s-a presupus adesea²⁰.

Falerele marchează începutul procesului de contact și de presiune reciprocă între sarmați și geto-daci, pe care Burebista prin ocuparea Olbiei îl rezolvă pentru un timp prin stăvilirea expansiunii sarmatice spre vest în teritoriu geto-dacic²¹.

Primul contact dintre sarmați și neamurile traco-dacice a avut loc în stepele nord-pontice, întrucît este știut că toponimia, onomastica și unele științe literare și date arheologice îi atestă pe traco-daci în această regiune, înainte de venirea sarmaților aici²². În drumul lor

¹⁶ J. Harmatta, *Studies on the history of the Sarmatians*, Magyar-Görög Tanulmányok, 30, Budapesta, 1950, pp. 3—64; și recenzia lui J. Gy. Szilágyi-M. Párducz, în *Acta Arch*, II, 1952, 4, pp. 354—355, 357—358.

¹⁷ D. Berciu, *Arta traco-getică*, 1969, p. 197.

¹⁸ J. Harmatta, *op. cit.* și *Acta Arch*, II, 1952, 4, pp. 355—358. În legătură cu problema falerelor a se vedea și M. Rostovtzeff, *Сарматския и индо-Скифския Древности*, în *Recueil — Kondakov*, Prague, 1926, pp. 239—258; N. Fetichev, *Archäologische Beiträge zur Geschichte der Sarmatisch-Dakischen Beziehungen*, în *Acta Arch*, 3, 1953, pp. 127—178 și Dorin Popescu, *Noi considerații asupra prelucrării argintului în Dacia*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, 1954, pp. 89—104. Cercetătorul român combate pe Rostovtzeff și Harmatta și consideră că falerele din mediu geto-dacic sînt produse ale artei acestora.

¹⁹ I. Nestor, în *Istoria României*, I, 1960, pp. 672—673.

²⁰ Cf. nota 18.

²¹ Cf. I. Nestor, în *Istoria României*, I, 1960, p. 673.

²² v. E. Minns, *op. cit.*, p. 33; G. G. Mateescu, *Nomi traci nel territorio scito-sarmatico*, în *Ephemeris daco-romana*, II, Roma, 1924, pp. 223—238; V. Pârvan, *Getica*, pp. 242—247; I. I. Russu, *Elemente traco-getice în Scitia și Bosporul cimerian*, în *SCIV*, IX, 1958, pp. 303—335 și Gh. Bichir, *Carpia în istoriografia română și străin*, în *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 90, nota 63.

spre vest triburile sarmate au împins pe geto-daci dincolo de Nistru și Prut.

La aproximativ o jumătate de veac după dispariția marelui conducător al geto-dacilor, iazigii, presați continuu de alte triburi înrudite, se vor deplasa spre apus, în teritoriul locuit de geto-daci.

Ovidiu, în timpul exilului său la Tomis (anii 9—17 e. n.), îi amintește adesea pe sarmați în ale sale *Tristia* și *Epistule ex Ponto*²³. Astfel Ovidiu se plînge că se află într-o regiune înspăimîntătoare *inter Saurromatas...* *Getasque* (*Trist.* III, 3,6) sau *Sarmaticis locis* (*Trist.* IV 8, 16) și se teme că va muri aici și sufletul lui va rătăci *inter Sarmaticas... umbras* (*Trist.* III, 3, 63). Deși se întreabă dacă sarmații și geții îi vor citi vreodată poeziile (*Trist.* IV, 1, 94). Ovidiu spune în altă elegie că de nu va fi poet apreciat la Roma, el va fi totuși poet de talent printre sarmați (*Trist.* V, 1, 74), pe meleagurile cărora trăiește (*Trist.* V, 3, 8) și pe care i-a fost dat să-i cunoască cu arma în mînă (*Pont.* II, 2, 95) și să vorbească limba sarmatică — *Sarmatico cogor plurima more loqui* (*Trist.* V, 7, 55—56 v. și *Pont.* III, 2, 40), pe care a învățat-o dimpreună cu limba geților : *Nam didici Getice Sarmatice que loqui* (*Trist.* V, 12, 58 v. și *Pont.* III, 2, 40).

Ovidiu amintește pe sarmați și în jurul Tomisului (*Trist.* V, 7, 13). Știrile transmise de Ovidiu au fost interpretate diferit de istorici. Astfel V. Pârvan, pornind de la observația că geții și sarmații sînt cei mai des amintiți de poet, afirmă că pe timpul lui Ovidiu „Dobrogea a devenit o țară tot atît de mult sarmată, pe cît fusese și era getică“²⁴.

Alți cercetători consideră că din relatările lui Ovidiu nu trebuie trasă neapărat concluzia că în vremea sa, sarmații se stabilise în Dobrogea, ci mai degrabă, ar fi vorba de incursiuni prădalnice, iernarea turmelor la baltă sau transporturi de „mărfuri“ cu carele peste Dunărea înghețată²⁵. Într-o lucrare apărută recent, prof. Radu Vulpe consideră că Ovidiu confundă pe sarmați cu scitii și deci nu poate fi vorba de sarmați în Dobrogea în această perioadă²⁶.

Cu toate că pînă în prezent nu s-au descoperit în Dobrogea morminte sarmatice din prima jumătate a secolului I e. n., totuși informațiile lui Ovidiu nu pot fi respinse atît de ușor, cu atît mai mult, cu

²³ Cf. N. Lascu, *Pămîntul și vechii locuitori ai țării noastre în opera din exil a lui Ovidiu*, în vol. „*Publius Ovidius Naso*“, col. Biblioteca antică — studii, II, București, 1957, pp. 156—158, 174, 181—184.

²⁴ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 93.

²⁵ I. Nestor, în *Istoria României*, I, 1960, p. 673.

²⁶ *Din istoria Dobrogei*, II, Eucurești, 1968, p. 39. Prof. Radu Vulpe spune : „După geți, locuitorii dobrogeni cei mai des pomeniți de poet sînt „sarmații“. Totuși nici un alt izvor nu atestă vreo enclavă sarmată în Scitia Minoră. Fără îndoială, Ovidiu se referă la scitii de pe litoralul de la sud de Tomis, vechi de secole, pe care, pe baza asemănărilor de aspect și de limbă, îi dă drept „sarmați“, în intenția de a-l impresiona pe cititorii săi de la Roma, unde ecoul invaziilor sarmate produse recent la Dunărea de jos era încă în actualitate. Fapt e că din versurile sale relese că respectivii „sarmați“ ocupau în Dobrogea tocmai părțile în care restul autorilor antici îi situează pe „scitii plugari“. (Se citează Plinius *Hist. Nat.* IV, 11, 44). Menționăm că Ovidiu îi amintește pe sarmați de nouă ori, iar pe scitii numai de trei ori.

cît autorul tristelor și ponticilor spune că a învățat limba sarmaților pe care îi menționează chiar în preajma Tomisului²⁷. Dar tot Ovidiu ne lasă să înțelegem că pericolul cel mare venea de la sarmații care locuiau dincolo de fluviu și ale căror atacuri fulgerătoare erau de așteptat în orice moment al anului, dar mai ales iarna, cînd gerul dura pod de gheață peste Dunăre, lăsînd cale liberă năvălitorilor prădalnici.

Cînd crivățul sălbatec, cu aspra lui suflare,
Îngheață apa mării ori Istru-nvălurat
Îndată ce s-așterne cîmpia cea de gheață
Barbarii dau năvală pe caii lor cei iuți.
Săgețile lor zboară departe, pîn departe,
Și toată-mprejurimea călări o pustiesc.
Fug oamenii, de țarini nu-i nimeni să mai vadă :
A barbarului pradă e-al omului avut,
Nimica toată,carul ce scîrție, vreo vită,
Și toat-agonisita sărmanului plugar.
Cu brațele legate duși unii în robie,
Își mai aruncă ochii spre casa lor în van ;
Iar alții cad, sărmanii, căci îi străpung îndată
Săgeți încirligate și unse cu venin.
Tot ce nu pot să ieie cu dinșii, dau pieirii,
Și focul dușman arde colibebe pustii.

(Trist. III, 10, 51—66²⁸)

Pînă în prezent cea mai timpurie descoperire sarmatică din Dobrogea pare a fi cea din necropola tumulară de la Histria, unde Petre Alexandrescu a descoperit două morminte. Astfel, mormîntul principal din movila VIII, conținea un vas sarmatic lucrat cu mîna, iar mormîntul secundar XXX², care aparținea unui copil, avea groapa cu prag și nișă, particularități nemăiîntîlnite la nici un mormînt din necropolă²⁹ și care-și găsesc analogii în mediu sarmatic.

Ambele morminte pot fi datate în prima jumătate a secolului al II-lea ; mormîntul XXX² ar putea aparține, după Petre Alexandrescu, și celei de-a doua jumătăți a secolului I e. n.³⁰

Tot la Histria, în cadrul sectorului condus de Maria Coja, s-a identificat o necropolă plană de inhumație, din secolele IV—V e. n.³¹. Printre mormintele aparținînd fazei mai vechi, respectiv secolului

²⁷ Cf. N. Lascu, *op. cit.*, p. 156 și I. Nestor, *op. cit.*, p. 673.

²⁸ Versurile sînt redatăe în traducerea lui Teodor Naum (v. Ovidiu, *Scrisori din exil*, ESPLA, București, 1957).

²⁹ P. Alexandrescu, în *Histria*, II, 1966, pp. 200, 209—210, 221, 281 și *Materiale*, V, pp. 303—304.

³⁰ v. *Histria*, II, p. 281.

³¹ v. Em. Condurachi și colab., în *Materiale*, IV, pp. 48, 50—53 și H. Nubar, *Contribuția săpăturilor din sectorul basilicii „extra muros” la cunoașterea unor aspecte din istoria Histriei în secolele I—VI e.n.* Comunicare prezentată la Institutul de Arheologie în Secția de arheologie greco-romană la 11.XII.1965.

IV³², s-au descoperit și câteva morminte care conțineau schelete cu craniu deformat (deformare accentuată) și care sînt atribuite de autorii săpăturilor și antropologi, sarmaților³³. Rămîne de văzut în ce măsură unele schelete cu craniu ușor deformat, descoperite în sectorul basilicii „extra muros”, cu posibilități de datare în secolul al V-lea, aparțin tot sarmaților sau altui grup de populații.

Morminte sarmatice s-au identificat și la Piatra Frecăței (jud. Tulcea), care după părerea lui Petre Aurelian ar aparține epocii de sfîrșit a secolului al III-lea e.n. și celei de a doua jumătăți a secolului al IV-lea e.n.³⁴. Asemenea descoperiri s-au făcut și la Constanța, pe str. Cuza Vodă, unde s-a identificat o necropolă antică aparținînd orașului Tomis. În cadrul ei s-au descoperit și două morminte, care prin rit și ritual ca și prin inventar, aparțin sarmaților. Datarea ambelor morminte ca și a necropolei în general este asigurată în secolele II—III e.n.³⁵. De altfel, prezența sarmaților în această regiune pare firească, intrucît Dobrogea, prin relief și climă, oferea sarmaților condiții de viață oarecum asemănătoare cu cele din stepele nord-pontice.

Studierea și publicarea detaliată a mormintelor sarmatice existente, va permite o mai bună cunoaștere și datare a antichităților sarmatice de pe teritoriul Dobrogei, iar noile descoperiri vor arăta în ce măsură relatările lui Ovidiu sînt exacte sau sînt simple plăsmuiri poetice, care urmărea să stîrnească îndurarea celor de la Roma așa cum s-a spus de unii istorici³⁶. De altfel, mormintele sarmaților iazigi nu sînt prea bine cunoscute nici în stepele nord-pontice și abia în prezent se lucrează la catalogarea și publicarea lor de către arheologii sovietici.

În schimb, ele ne sînt bine cunoscute din pusta ungară, unde au pătruns în timpul domniei lui Tiberius (anul 20 e.n.), așa cum pare să reiasă din Epitome de Caesaribus a lui Pseudo-Victor (c. 2)³⁷. În anul

³² Mormintele mai vechi se aflau în partea de vest a necropolei, spre sectorul Z₂.

³³ Cf. nota 31 și comunicările: Dardu Nicolăescu-Plopșor, *Contribuții paleo-antropologice la rezolvarea unor probleme privind necropola plană din sectorul basilicii „extra muros” de la Histria*; Cantemir Rîșcuția și Dardu Nicolăescu-Plopșor, *Contribuții la caracterizarea fizionomică a populațiilor din necropola de la Histria, sectorul basilicii „extra muros”*, comunicări prezentat la 11.XII.1965, la Institutul de Arheologie, în Secția de arheologie greco-romană.

³⁴ Petre Aurelian, *Cîteva mărturii ale culturii Sintana de Mureș-Cerneahov în Scythia Minor*, în SCIV, XV, 1964, 1, pp. 59—80 și informații suplimentare de la același cercetător.

³⁵ Și nu în secolul IV e.n. (v. Gh. Diaconu, în SCIV, 1963, 2, p. 342, n. 2), Informații cu privire la aceste morminte (unul are craniul deformat) ne-a dat cu multă amabilitate V. Barbu. O primă dare de seamă asupra necropolelor antice cunoscute pe teritoriul orașului Constanța a făcut V. Barbu în *Studii Clasice*, III, 1961, pp. 203—225. Prof. I. Nestor ne-a informat că schelete cu craniile deformate a identificat și prof. F. I. Rainer, în cadrul necropolei din zona portului Constanța; descoperiri făcute cu ocazia modernizării portului în 1899—1909 și 1931.

³⁶ Vezi mai recent la R. Vulpe, *op. cit.*, p. 39.

³⁷ Cf. C. Daicoviciu, *Bănatul și iazigi*, în *Apulum*, I (1939—1942), 1942, p. 99 și M. Rostovtzeff, în CAH, XI, 1936, p. 95.

50 al e. n., în timpul domniei lui Claudius, iazigiile erau deja stabiliți între Dunăre și Tisa³⁸.

Dacă în legătură cu data instalării iazigilor în cîmpia Tisei nu s-au ivit controverse, în schimb calea pe care au pătruns este mult controversată³⁹. Discuțiile sînt cunoscute și nu vom insista asupra lor, ci doar să arătăm că teza pătrunderii sarmaților-iazigi prin nordul Daciei, susținută de majoritatea cercetărilor români, dar și de cercetătorii străini⁴⁰, a fost acceptată în ultima vreme și de sarmatologul K. F. Smirnov⁴¹.

Cercetările arheologice făcute pînă în prezent, nu confirmă prezența sarmaților în secolul I e. n. în Muntenia și în general în teritoriul extra-carpatic al României, așa încît teza lui A. Alföldi (îmbrățișată și de alți cercetători)⁴², conform căreia în locul populației getice din Muntenia, transferată de Tib. Plautius Silvanus Aelianus în imperiu, au pătruns aici sarmații roxolani, nu poate fi susținută⁴³.

Pe teritoriul Munteniei se cunosc pînă în prezent peste 80 de morminte sarmatice, dar nici unul nu permite o datare anterioară secolului II e. n. De altfel, în secolul II e. n. nu pot fi datate decît mormintele descoperite de Sebastian Morintz la Ulmeni lângă Oltenița⁴⁴. Cît de timpuriu sau de tîrziu pot fi datate aceste morminte, în cadrul secolului II e. n., este greu de precizat. În orice caz, așa cum am spus și în 1961, ele nu pot fi datate mai tîrziu de sfîrșitul secolului al II-lea e. n.⁴⁵.

Deși în funcție de unele date istorice sîntem tentați să admitem pătrunderea sarmaților în Muntenia după anii 117/118⁴⁶ (data reprezen-

³⁸ v. N. Vulić, *Iazyges*, în *RE*, IX, 1916, col. 1189—1191, unde se găsesc adunate izvoarele cu privire la iazigi. Pentru descoperirile sarmatice din Ungaria, v. M. Párducz, *Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns*, I, II și III, în *Arch. Hung.* XXV, 1941; XXVIII, 1944 și XXX, 1950.

³⁹ Cf. C. Dalcoviciu, *op. cit.*, p. 99.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 98—108, unde se găsesc toate datele acestei probleme; v. și I. Nestor, în *Istoria României*, I, 1960, p. 673.

⁴¹ v. *Repartition des tribus Sarmates...*, p. 7, fig. 2.

⁴² A. Alföldi, *Die Roxlanen in der Walachei*, în *Bericht über den VI. Internationalen Kongress für Archäologie*, Berlin 21—26 August 1939, Berlin, 1940, pp. 528—538; J. Harmatta, *op. cit.*, p. 45 și urm.; Em. Condurachi, *Tib. Plautius Aelianus și strămutarea transdanubienilor în Moesia*, în *SCIV*, IX, 1958, I, pp. 119—128.

⁴³ Cf. D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958, pp. 150—156; *idem*, ediția II-a, 1967, pp. 303—309; Sebastian Morintz, *некоторые вопросы Сарматского населения в Молдове и Мунтении в связи Фокианским погребением*, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 468; I. Nestor, în *Istoria României*, I, p. 674.

⁴⁴ Sebastian Morintz și Barbu Ionescu, *Descoperiri sarmatice în raionul Oltenița*, comunicare ținută la sesiunea științifică a muzeelor din decembrie 1964 (v. *Revista Muzeelor*, an II, 1965, nr. special, p. 444).

⁴⁵ v. Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în *SCIV*, XII, 1961, 2, pp. 268—271; *idem*, *Les Carpes à la lumière des dernières découvertes archéologiques de Moldavie*, în *Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protostoriche*, III, Roma, 1966, p. 78.

⁴⁶ Gh. Bichir și Eug. Popescu, *Cercetările arheologice de la Mătăsaru și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale a dacilor liberi*, în *Studii și comunicări*, I, Pitești, 1968, p. 95.

tind părăsirea de către romani a castrelor din regiunea subcarpatică)⁴⁷, trebuie să subliniem că nu avem dovezi arheologice suficiente care să susțină o asemenea teză.

În schimb, în Moldova sînt unele date arheologice care permit să postulăm o pătrundere sarmatică mai timpurie decît în Muntenia, probabil începutul secolului al II-lea. Ne referim la unele morminte de la Ștefănești și Probota (faza timpurie)⁴⁸ și la mormîntul de la Vaslui publicat de Al. Andronic⁴⁹. Pătrunderea unor grupuri de sarmați în Moldova a fost favorizată de înfrîngerea dacilor de către trupele lui Traian la începutul secolului al II-lea e. n.

Dar și în Muntenia și în Moldova majoritatea mormintelor se datează în secolul al III-lea e. n. Cei mai mulți sarmați au pătruns în această vreme împinși de goți, noii stăpîni ai stepelor nord-pontice⁵⁰. Unii dintre sarmații-roxolani, fără a mai poposi pe teritoriul extracarpatic al României, s-au îndreptat spre frații lor iazigi din pusta ungară. Se pare că în Muntenia sarmații s-au limitat la zona estică și centrală a provinciei, căci la vest de riul Vedea nu constatăm decît pătrunderi izolate, la Păuleasca pe cursul inferior al Vedei și la Bogdana pe Urlui⁵¹. Mormintele de la Păuleasca și Bogdana, care se datează în prima jumătate a secolului III e. n., arată că în momentul pătrunderii sarmaților aici, exista *limesul translutan*, dar nu mai funcționa „*Brazda lui Novac de sud*“, ambele localități, Păuleasca și Bogdana fiind situate la sud de „*Brazdă*“⁵².

Nu este lipsit de importanță să amintim că în stadiul actual al cercetărilor mormîntul de luptător de la Vădastra nu mai poate fi sigur sarmatic (alanic), ci mai probabil hunic⁵³. Tot hunilor a aparținut probabil și tezaurul de la Coșoveni-Dolj⁵⁴, considerat și el sarmato-alan.

Așa încît, acei cercetători care au susținut că sarmații au trecut în pusta ungară prin Cimpia Română, Oltenia și Banat, atît în jurul

⁴⁷ v. Gh. Ștefan, *Le camp Romain de Drajna de Sus*, în *Dacia*, XI-XII 1948, pp. 140—144 și D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. III-a București 1968, pp. 170—172.

⁴⁸ La Probota Emilia și N. Zaharia au descoperit 22 morminte sarmatice, unele timpurii și altele tîrzii (secolul III e. n.). În 1961 am datat mormintele timpurii de la Probota în secolul II e. n., specificînd că ele „nu permit o datare mai tîrzie de sfîrșitul secolului II e. n.“ (v. *SCIV*, XII, 1961, 2, pp. 268—271; *idem*, în *Atti del VI Congresso...*, III, Roma, 1966, p. 78). Mormintele sînt inedite și vor fi publicate de autorii săpăturilor (v. și *Materiale*, VIII, pp. 601—605).

⁴⁹ *SCIV*, XIV, 1963, 2, pp. 347—360. Al. Andronic a datat mormîntul în secolele II—III e. n. (v. p. 358). Vezi și Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 339, n. 2.

⁵⁰ Gh. Bichir, în *Atti del VI Congresso...* III, Roma, 1966, p. 78.

⁵¹ Cf. Gh. Bichir, *Les relations entre Daces libres et Romains aux II—IV siècles de n. è. à la lumière des recherches archéologiques*, comunicare prezentată la Congresul internațional de științe pre și protoistorice, Praga, 1966, și care va apare în actele congresului.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Cf. Gh. Bichir și Eug. Popescu, *op. cit.*, p. 96.

⁵⁴ *Ibidem*.

anului 20 e.n., cît și la mijlocul secolului III e.n.⁵⁵, nu-și pot găsi sprijin în descoperirile arheologice; la fel ca și informația lui Iordanes (Getica, XII, 74), după care roxolanii ar fi fost separați de iazigi prin riul Olt.

Mormintele sarmatice din zona extracarpatică a României, datate în secolele II—III e.n., aparțin roxolanilor și nu pot fi legate de alani.

După cum este știut, în literatura de specialitate predomină părerea conform căreia încă din timpul lui Marc Aureliu, alanii au atins cursul inferior al Dunării⁵⁶. Ocupîndu-se de sarmați, cercetătorul maghiar J. Harmatta⁵⁷, respinge această teză și demonstrează că la venirea goților în stepele nord-pontice, ei au dat aici de roxolani și nu de alani. După ce analizează izvoarele literare care vorbesc de alani la vest de Don, în secolele I—II e.n., Harmatta conchide că aceste informații sînt „rezultatul unor reproiectări în urmă a unor vremuri mai tîrzii”. Căci, pe drept cuvînt, învățatul maghiar se întrebă de ce Dio Cassius (LXX, 19, 1) vorbește de relațiile dintre iazigi și roxolani și nu de cele dintre iazigi și alani. Sînt aduse în sprijinul tezei sale, pe care noi o considerăm justă, și argumente de ordin arheologic și lingvistic (onomastic)⁵⁸.

Alanii constituie ultimul val sarmatic pătruns la Dunărea de jos, dar pentru identificarea culturii lor materiale în această regiune, mai sînt încă necesare cercetări.

Sarmații pătrunși la vest de Nistru au conviețuit cu geto-dacii⁵⁹ și cu timpul parte din ei s-au contopit în sinul populației autohtone dacice⁶⁰, iar parte au trecut în imperiu, așa cum demonstrează și descoperirile sarmatice din Dobrogea, făcute la Histria, Piatra Frecăței și Constanța.

Chipurile acestor fii ai stepei au rămas dăltuite în piatră pe teritoriul Dobrogei la Adamclisi.

Monumentul de la Adamclisi are semnificația unui omagiu adus atît învingătorilor cît și învinșilor și el a stigmatizat în piatră alianța dintre daci și sarmați într-un moment de răscruce al istoriei acestei regiuni.

⁵⁵ A. Alföldi, *Daci e Romani in Transilvania*, Budapesta, 1940, p. 14; Idem, *Die Roxolanen...*, p. 532 și urm.; J. Harmatta, *op. cit.*, pp. 53—54; Idem, *A Magyarországi Szarmaták Történetéhez*, în *AE*, 77, 1950, 1, pp. 13—15, 18; *Acta Arch.*, II, 1952, 4, p. 355 și urm.; M. Párducz, în *Laureae Aquincenses*, II, p. 321 și urm.; Em. Condurachi *op. cit.*, pp. 123—124.

⁵⁶ M. Ebert, *Südrussland im Altertum*, Bonn-Leipzig, 1921, p. 376; M. Rostovtzeff, în *CAH*, XI, 1936, p. 95 și F. Altheim, *Die Krise der alten Welt*, I, Berlin-Dahlem, 1943, p. 97.

⁵⁷ J. Harmatta, *op. cit.*, în *AE*, 77, 1950, 1, pp. 10—18.

⁵⁸ *Ibidem*. Pentru istoria europeană a alانیlor v. Lucien Musset, *Les invasions: Les vagues Germaniques*, în „*Nouvelle cliv*”, 12, Paris, 1965, pp. 78—79.

⁵⁹ Conviețuirea dintre daci și sarmați a fost subliniată aproape de toți cercetătorii care s-au ocupat de istoria și cultura dacilor liberi (vezi ultimele date la Gh. Bichir, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, pp. 203—224 și *SCIV*, 20, 1969, 2, pp. 219—236.

⁶⁰ cf. Gh. Bichir, *În legătură cu riturile funerare la carpi*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 223 și urm.

LES SARMATES ET LEUR PÉNÉTRATION DANS LA RÉGION DU BAS-DANUBE

Résumé

L'auteur s'occupe, après le tour d'horizon de la civilisation sarmatique dans l'aire de son ethnogenèse, de la pénétration sarmatique dans la région du Bas-Danube, partant des données archéologiques corroborées par celles fournies par les sources littéraires. Un fait à retenir est que dans la zone extra-carpatique de la Roumanie on ne connaît pas de vestiges archéologiques qu'on puisse attribuer aux jazzyges. Pour cette zone, les découvertes sarmatiques les plus anciennes sont celles appartenant aux Roxolans, datées du IIe siècle de n.è. : Histria — la Nécropole tumulaire (départ. de Constanța), Probota (départ. de Jassy), Vaslui (départ. de Vaslui) et Ulmeni (départ. d'Ilfov).

Les découvertes sarmatiques de Dobroudja et les relations d'Ovide sur les Sarmates sont traitées ensuite par l'auteur. Il conteste les thèses affirmant l'existence d'un soi-disant Empire sarmatique (125—61 av.n.è.) qui aurait englobé aussi les régions du Bas-Danube et il montre qu'il ne saurait s'agir du Sarmates dans ces régions aux IIe — Ier siècles av. n.è. Les pièces archéologiques (phalères de Galiče, Herăstrău, Surcea et rython de Poroina) qui ont donné lieu à cette hypothèse sont en réalité le produit de l'art géto-dacique : elles reflètent certaines influences étrangères, l'influence iranienne par exemple, subie indirectement par les Géo-Daces à travers leurs contacts avec les Sarmates.

Une autre opinion que l'auteur conteste dans cette étude est celle avancée par A. Alföldi, J. Harmatta, etc. qui prétendent qu'au Ier siècle de n.è. — après le transfert de 100.000 Transdanubiens effectué par Tib. Plautius Aelianus dans l'Empire — la plaine roumaine aurait été occupée par les Roxolans.

Enfin, contrairement aux opinions plus anciennes, le territoire roumain n'offre pas de vestiges archéologiques qu'on puisse attribuer avec certitude aux Alains. Et l'on ne saurait accepter pour fondée l'hypothèse que les Alains auraient pénétré dans la région du Bas-Danube dès l'époque de Marc-Aurèle.

